

KAHRAMANMARAŞ'DA KENTİÇİ PARK VE AĞAÇLANDIRMALARDA KULLANILABİLECEK AĞAÇ TAKSONLARI

İsmail DUTKUNER

Murat AKTEN

SDÜ., Orman Fakültesi, Atabey - Isparta

ÖZET

Uzun yıllar dış göçlere kapalı bir kent olan Kahramanmaraş, eski kent dokusunda kente uygun ağaç türleriyle yeşillendirilmiştir. Ancak 1980'li yıllarda sanayileşme süreci ve buna bağlı olarak kentin hızlı büyümesindeki çarpıklık, uygun olmayan ağaç türü seçimlerinde de kendisini göstermektedir. Bu çalışma ile türlerin fonksiyonel değerleri (gölgeleme, habitus, çiçek v.b) de göz önüne alınarak ; *Pinus pinea* L., *Cedrus libani* A. Rich., *Picea pungens* Engelm., *Taxodium distichum* (L.) Richards, *Cupressus arizonica* Greene., *Chamaecyparis lawsoniana* (A. Murr) Parl., *XCupressocyparis leylandii* (J. et D.) Dallimore., *Taxus baccata* L., *Populus euphratica* Oliv.(Erkek fertler), *Pterocarya farxinifolia* (Lam.) Spach., *Betula* ssp., *Quercus robur* L. subsp. *pedunculiflora* (C. Koch.) Menitsky, *Quercus petraea* (Mattuschka) Liebl. subsp. *pinnatifolia* (C. Koch.) Menitsky, *Quercus brantii* Lindl., *Quercus libani* Oliv., *Zelkova carpinifolia* (Pall.) C. Koch, *Aesculus hippocastanum* L., Kahramanmaraş il merkezine uygun ağaç türleri olarak belirlenmiştir.

THE TREES CAN BE USED FOR URBAN PLANTATION AND PUPLIC GARDENS IN KAHRAMANMARAŞ

ABSTRACT

Since Kahramanmaraş has not any internal and external immigration for a long period the city has been a green city but in 1980's depending on industrial development the effect of immigration Kahramanmaraş has increasingly becoming urbanized. In this period unsuitable species were used for plantation of public gardens in Kahramanmaraş. In this study some species were given blow as proposals recording ecological and functional (shadow, habitus ex.) suitability for plantation of Kahramanmaraş ; *Pinus pinea* L., *Cedrus libani* A. Rich., *Picea pungens* Engelm., *Taxodium distichum* (L.) Richards, *Cupressus arizonica* Greene., *Chamaecyparis lawsoniana* (A. Murr) Parl., *XCupressocyparis leylandii* (J. et D.) Dallimore., *Taxus baccata* L., *Populus euphratica* Oliv.(Erkek fertler), *Pterocarya farxinifolia* (Lam.) Spach., *Betula* ssp., *Quercus robur* L. subsp. *pedunculiflora* (C. Koch.) Menitsky, *Quercus petraea* (Mattuschka) Liebl. subsp. *pinnatifolia* (C. Koch.) Menitsky, *Quercus brantii* Lindl., *Quercus libani* Oliv., *Zelkova carpinifolia* (Pall.) C. Koch, *Aesculus hippocastanum* L..

GİRİŞ

Akdeniz Bölgesi'nin doğusunda yer alan Kahramanmaraş'ta genel olarak Akdeniz ikliminin özellikleri görülür. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve yağışlıdır. Ortalama yıllık yağış 700 mm civarındadır. Bununla beraber bazı ilçelerinde (Andırın)

Ozon (O₃) tabakası tarafından büyük oranda tutulmaktadır (3). Bu manada Ozon tabakasının hem tahrip edilmesi hem de onu besleyen, yani Oksijen üreten ormanların yok edilmesi sonucu, kendisini yenileyememesi üzerine insan neslinin devamı tehlike arz etmektedir. Işıklı ilgili kısaca verilen bu bilgilerin altında *gölge*; görülebilen radyasyon enerjisinin önemli bir kısmını absorpsiyonu veya yansıtılması sonucu dalga boyu aralığının daralması olarak tarif edilebilir. Gölge, en iyi ve doğal olarak ağaçlarla sağlanır. Yazları sıcak havalarda, serinlemek amacıyla herkes ağaç gölgesine gitmek ister. Hemen her fonksiyonda olduğu gibi ağaçların oluşturabildikleri gölgenin de kalite ve kantitesi vardır ve ölçülmesi mümkündür.

Bu çalışmayla ağaçların gölgeleme yetenekleri başta olmak kaydıyla, dış görünüşleri, ulaşabildikleri azami boy, yaprak renkleri, çiçeklenme zamanı ve çiçek renkleri gibi özellikler göz önünde tutularak Kahramanmaraş kent merkezine, ekolojik olarak uygun ağaç türleri belirlenmeye çalışılmıştır.

KAHRAMANMARAŞ KENT MERKEZİNE UYGUN AĞAÇ TÜRLERİ ***Pinus pinea* L. (Fıstıkçamı)**

15-20 metreye kadar boylanabilen, gençlikte küremsi, yaşlanınca da şemsiye gibi dağınık tepeye sahip bir ağaçtır [4]. 10-15 cm uzunluğundaki iğne yapraklar parlak açık yeşil renklidir. Büyük kozalakları yaklaşık bir küre şeklindedir. Tohumları “çam fıstığı” veya yörede “çedene” olarak bilinir ve yenir. Parkçılık bakımından değerli bir ağaçtır. Akdeniz peyzajında karakteristik bir önem taşır. Fıstıkçamları boylandırıldıktan sonra (boylu fidan halinde) kent içinde soliter veya alle yapımında kullanılmalıdır. Kahramanmaraş civarında doğal olarak bulunmaktadır.

***Cedrus libani* A. Rich. (Lübnan Sediri, Toros Sediri, Katran)**

Adını “kozalaklı ağaç” demek olan “Kedros” kelimesinden alan Sedir, Lübnan’da sınırlı bir yayılışı olmasına ve esas yayılışını Toros Dağları’nda yapmasına rağmen dünya literatürüne Lübnan Sediri olarak girmiş ve Lübnan’ın bayrağındaki sembol olmuştur. 1000 yaşına kadar yaşayabilen bireylerine rastlanmaktadır [4]. Gövde genç yaşlarda piramidal bir forma sahiptir (Şekil 2). Tepe ileri yaşlarda şemsiye gibi açılır. Soliter yetiştirilirse toprağa yakın kısımlarına kadar dallanabilir. Genellikle genç, hatta orta yaşlarda çok hızlı büyüdüğü için daimi rüzgarlardan olumsuz etkilenirler [5]. Park ve bahçelerde kullanılırken bu özelliklerine dikkat etmek gerekir. Yörede “Kamalak” olarak da adlandırılan Sedir ağacı parkçılık bakımından değerli ve aranan bir ağaç türüdür. Doğal ve kültürel olarak pek çok form ve varyeteleri bulunmaktadır. Kahramanmaraş’ta doğal olarak bulunmaktadır.

***Picea pungens* Engelm. (Mavi Ladin)**

Çoğunlukla 30, iyi yetişme koşullarında ise 50 m. ye kadar boylanabilen, dalları yatay yönde uzanan, kalın dallı bir ağaçtır. Serbest büyüdüğünde toprağa kadar dallanan, konik tepeli piramidal ağaçlardır (Şekil 3). Kabuk önceleri ince, kül grisi veya kahverengi-gri pullu, pullar gevşek bağlı; daha sonraları kabuk gri-esmer, kalın ve derin çatlaklıdır [4]. Vatanında su ve dere kenarlarında yetiştiği gibi, gayet kuru ve fakir topraklarda da gelişebilen bir türdür. Parkçılık bakımından mevcut Ladin türleri içerisinde en makbul olanıdır. Toprak isteği fazla değildir. Kış soğuklarına dayanıklı olduğu gibi, yaz kuraklığından en az etkilenen bir türdür. Zehirli gazlara karşı da pek

duyarlı değildir [4]. Peyzaj mimarisi çalışmalarında, geniş yeşil sahalara soliter olarak getirilmelidir; sık dikim yapılmamalı, aksi halde ağacın gölgede kalan kısımları çıplaklaşır [4]. Ülkemiz için egzotik bir türdür.

Şekil 2: Genç çağında bir Toros Sediri

Şekil 3: *Picea pungens*, Mavi Ladin

***Taxodium distichum* (L.) Richards (Bataklık Servisi)**

Uzun boylara ve geniş çaplara ulaşan, iğne yapraklılardan olmasına rağmen kışın yalancı tüysü yapraklarını kısa sürgünleri ile birlikte döken dekoratif bir ağaçtır [4]. Gövdenin dip kısmı oluklu ve nayloiddir. Taban suyu yüksek, rutubetli topraklarda ve bataklıklarda en iyi gelişimini göstermektedir. Su içinde yetişirse hava kökleri yapar. Sır Barajı çevresinde, Üniversite kampus alanı yakınlarında ve baraj gölü içerisinde peyzaj amaçlı olarak kullanılabilir. Ancak jeolojik bir devirlerde Anadolu'da büyük ormanlar kurmuştur. Bu gün yaşayan 4000 yaşında fertlerine rastlanmıştır [4]. Ülkemiz için egzotik bir türdür.

***Cupressus arizonica* Greene. (Arizona servisi, Mavi servi)**

Geniş piramidal formda gelişme gösteren ve gümüşü rengi ile dekoratif bir ağaç türüdür. Genç gövde kabukları, yeşil ve kırmızıdan oluşan karışık ve güzel bir renktedir. Mavi servi'nin dalları gövdeden horizontal olarak uzanmaktadır. Pul yaprakları mavimsi-yeşil veya gri-mavi renklidir [4]. İklim ekstremitelere çok dayanıklıdır. İtalya'da en kurak yerlerin ağaçlandırılmasında kullanılmaktadır[5]. Kahramanmaraş'ta soliter veya gruplar halinde park ve bahçelerde kullanılması uygundur. Ülkemiz için egzotik bir türdür.

***Chamaecyparis lawsoniana* (A. Murr) Parl. (Lavzon Yalancı Servisi)**

200'den fazla kültür varyetesi bulunan Lavzon Yalancı Servisi 60 metreye kadar boy ve 4 metreye kadar çap yapabilen dar tepeli, sarkık dallı bir ağaçtır. Çok dekoratif bir süs ağacıdır. Rüzgar perdeleri veya canlı çit yapımı için çok uygun kültürleri vardır [4]. Kahramanmaraş ikliminde her türlü toprak üzerinde yetişebilir ve daimi rüzgarların söz konusu olduğu ilde kullanılması çok uygun bir ağaç türüdür. Ülkemiz için egzotik bir türdür.

***XCupressocyparis leylandii* (J. et D.) Dallimore. (Leylandi Melez Servisi)**

Piramidal veya sütun şeklinde bir ağaçtır. Çok hızlı büyüme gösterir. Toprak isteği bakımından oldukça kanaatkardır. Hava kirliliğine, kış soğuklarına ve ilkbahar donlarına karşı çok dayanıklıdır. İngiltere'de 30 yaşındaki ağaçların 18 m'den daha fazla boy yaptıkları saptanmıştır [4]. Park ve bahçelerde çit bitkisi veya soliter olarak değerlendirilebilir. Ülkemiz için egzotik bir türdür.

***Taxus baccata* L. (Porsuk)**

Porsuk çoğunlukla boylu çalı veya 20 metreye kadar boylanabilen sık dallı yuvarlakça veya geniş konik tepeli bir ağaçtır. Kireççe zengin, rutubetli, yarı gölgeli yerlerde iyi gelişir. yavaş büyüyen bir türdür. 100'den fazla kültür formu bulunmaktadır. İyi makasa gelir ve form verilebilir (Şekil 4). Bir çok eski bahçede, şekil verilmiş çok güzel örnekleri vardır. Kahramanmaraş'ta park ve bahçelerde yetiştirilmesi uygun bir türdür ve doğal olarak yetişmektedir.

***Populus euphratica* Oliv.(Tuzcul Kavak)**

Kavaklar yerli ve yabancı birçok taksonuyla ülkemiz kent merkezlerinde en çok kullanılan ağaçlardır. Sütundan, geniş dağınık tepeye kadar çok çeşitli formları vardır. Hızlı

büyümleri nedeniyle yol, park ve alle ağacı olarak tercih edilen ve bütün Anadolu'da rahatlıkla yetişebilen kavaklar aynı zamanda dekoratif süs bitkileridir. Ancak kısa ömürlü olmaları, çabuk öz çürüklüğüne uğramaları ve bu yüzden bir fırtına, hafif veya şiddetli depremle kolayca devrilmelerinden dolayı maddi ve manevi zarar verebilmektedir. Ayrıca erkek ve dişi çiçekleri farklı fertlerde bulunan kavakları, şehir merkezlerinde kullanırken, vejetatif olarak çoğaltılmış erkek fertleri kullanmaya dikkat etmek gerekir. Dişi fertlerin meyveleri olgunlaştığı zaman çok sayıdaki tohumları uçmaya yarayan kuyruklarıyla insanları rahatsız etmekte ve çevre kirliliğine neden olmaktadır. Bu durum göz önünde tutulmalı ve kent içinde peyzaj açısından yapılan kavak ağaçlandırmalarında erkek kavaklar tercih edilmelidir [8]. Bu nedenle; Kahramanmaraş'da doğal olarak yetişen *Populus euphratica* kentiçi ağaçlamaları için kullanılabilir uygun bir kavak taksonudur. *Populus euphratica*, 10-15 metreye kadar boylan, küçük bir ağaçtır. Gövde gri renkli ve çatlaktır. Dere ve nehir kenarlarında, su basar düzlüklerde görülür. Bir dereceye kadar tuz konsantrasyonu yüksek topraklarda da yetişebilmektedir [6].

Şekil 4: İyi bir şekilde budanarak form verilmiş bir Porsuk ağacı

***Pterocarya fraxinifolia* (Lam.) Spach. (Yalankoz)**

20-25 m boyunda geniş tepeli bir ağaçtır. Rutubetli balçık topraklarında hızlı büyüyen bir türdür [6]. Park ve bahçelerde soliter olarak veya küçük gruplar halinde değerlendirilebilir. Soliter yetiştirildiği zaman çok görkemli ve geniş bir tepe oluşturmaktadır. Gölgeye ihtiyaç duyulan ve bolca sulanabilen parklarda soliter olarak yetiştirilmelidir. Kahramanmaraş Kerhan deresi ve Hopurlu köyü içerisinde ve

Gaziantep ili Oğuzeli-Sacır deresi boyunca doğal olarak bulunmaktadır. Hopurlu köyü sınırları içerisindeki 50-60 Yalankoz ağacından oluşan alan görülmeye değerdir.

Betula ssp. (Huşlar)

Huşlar narin yapılı, dekoratif ve çok sevimli ağaçlardır. Fazla boylanma yapmazlar. Gövdelerinin çoğunlukla beyaz, ince kabukları vardır. Işık istekleri fazla, kısa ömürlü ağaçlardır. Park ve bahçelerde, yol kenarlarında süs bitkisi olarak kullanılması uygundur. Ülkemizin doğu bölgelerinde dört türü doğal olarak yetişmektedir [6].

Quercus ssp (Meşeler)

Tarih boyunca güç, kökü sağlam ve uzun ömrü temsil eden meşeler, Avrupa ve Amerika'da kentlerde yoğun olarak kullanılmasına rağmen, ülkemizde henüz kent ağacı hüviyetini kazanamamıştır. Yavaş büyümesi ve bu süre içerisinde de korunmaya ihtiyaç duyması bunda önemli rol oynamaktadır. Ancak hızlı bir kentleşme süreci yaşayan Türkiye'de ve öncelikle de Kahramanmaraş'ta meşe ağaçları kent içinde uygun yerlerde kullanılarak asırlar boyunca fonksiyon gören peyzaj alanları oluşturulabilir. Türkiye'de birbirinden çok farklı form ve yetiştirme ortamı isteklerine sahip 18 tür ve meşe taksonu bulunmaktadır. Başka bir deyişle Türkiye bir meşe cennetidir [6]. Genellikle kışın yapraklarını dökmeye rağmen bazı meşe türleri herdem yeşil özelliği göstermektedir. Bunlardan Kahramanmaraş'a uygun olarak; *Quercus robur* L. subsp. *pedunculiflora* (C. Koch.) Menitsky (Saplı Meşe); 40 metreye kadar boy, 2 metreye kadar çap yapabilen geniş tepeli bir ağaçtır. Kışın yaprağını döken saplı meşenin park ve bahçelerde kullanılan bir çok kültüvarı bulunmaktadır. *Quercus petraea* (Mattuschka) Liebl. subsp. *pinnatifolia* (C. Koch.) Menitsky (Sapsız Meşe), 30 metreye kadar boy yapabilen dar tepeli bir ağaçtır. *Quercus brantii* Lindl. (İran Palamut Meşesi), 9-10 metreye kadar boylanabilen ufak bir ağaçtır. Genel görünüşü ve bir çok özellikleri ile Palamut meşesine çok benzer; bundan dolayıdır ki, Camus (1936/38) bu türü, Palamut meşesinin bir alt türü olarak kabul etmiştir. Gövdenin gri-kül renkli kabuğu bir süre çatlamaz, cilalı gibi parlaktır. Tepe oldukça dağınık ve yayvandır [6]. *Quercus libani* Oliv. (Lübnan Meşesi), 10-12 m boyunda, yarı herdem yeşil veya kışın yaprağını döken bir ağaçtır. Gövdenin kırmızımtrak-gri renkli kabuğu bir süre çatlamaz, cilalı gibi parlaktır; ileri yaşlarda derin çatlaklıdır, Kabuk oldukça kalındır. Genç sürgünler kestane kırmızısı rengindedir, önceleri tüylü daha sonra çıplaklaşır [6].

***Zelkova carpinifolia* (Pall) C. Koch. (Gürgen Yapraklı Zelkova)**

20-25 (-35) m' ye kadar boylanabilen, geniş tepeli, düzgün gövdeli ağaçlardır. Genç sürgünleri çok narindir, kırmızımtrak-esmer renklidir, üzerleri hafif tüylüdür [6].

***Aesculus hippocastanum* L. (At Kestanesi)**

20-25 m boylanabilen bir türdür. Hızlı gelişir. Mayıs ayında açan çiçekleri 20 cm uzunlukta, dikine gelişen başaklar halindedir. Beyaz renkli, açık sarımsı kırmızı beneklidir. Gölgeye dayanıklı ve aynı zamanda iyi gölge sağlayıcı bir ağaçtır. Serbest ve yeterince aralıklı dikildiklerinde, simetrik yapılı ve gösterişli bir taç oluştururlar.

Toprak stabilizasyonu açısından çok değerlidir. Ayrıca, arıcılık yönünden ekonomik önemi vardır [7].

SONUÇ

Pinus pinea L., *Cedrus libani* A. Rich., *Picea pungens* Engelm., *Taxodium distichum* (L.) Richards, *Cupressus arizonica* Greene., *Chamaecyparis lawsoniana* (A. Murr) Parl., *XCupressocyparis leylandii* (J. et D.) Dallimore., *Taxus baccata* L., *Populus euphratica* Oliv.(Erkek fertler), *Pterocarya farxinifolia* (Lam.) Spach., *Betula* ssp., *Quercus robur* L. subsp. *pedunculiflora* (C. Koch.) Menitsky, *Quercus petraea* (Mattuschka) Liebl. subsp. *pinnatifida* (C. Koch.) Menitsky, *Quercus brantii* Lindl., *Quercus libani* Oliv., *Zelkova carpinifolia* (Pall.) C. Koch, *Aesculus hippocastanum* L türleri Kahramanmaraş ekolojisine, park ve bahçelerde kullanılacak uygun ağaç türleridir. Kent içi ağaçlandırmalarda, ağaçlandırılacak alanların mikroklima özellikleri uzmanlarınca değerlendirmeli ve uygun taksonlarca ağaçlandırılmalıdır.

KAYNAKLAR

1. BAKTIROĞLU, E., 1996; Kahramanmaraş Kentsel Arazi Kullanımı, Ankara Üniversitesi, Doktora Semineri (yayınlanmamış).
2. DAVIS, P. H., 1965; Flora of Turkey and East Aegean Islands, Volum I, Edinburg.
3. ZIEGLER, H., 1992; Lehrbuch der Botanik, 33. Auflage, München.
4. YALTIRIK, F., 1993; Dendroloji I, İst. Ün. Yay. No: 3443, Or. Fak. Yay. No: 386, İstanbul
5. KAYACIK, H., 1980; Orman ve Park Ağaçlarının Özel Sistematiği, I. Cilt, İst. Ün. Yayın No: 2642, Orman Fak. Yay. No: 281, İstanbul.
6. YALTIRIK, F., 1998; Dendroloji II, İst. Ün. Yay. No: 3509, Or. Fak. Yay. No: 390, İstanbul.
7. KOÇ, N., 1993; Dendroloji II, A.Ü. Ziraat Fak. Peyzaj Mimarlığı Ders Notları, Ankara.
8. ANŞİN, R., ÖZKAN, Z. C., 1997. Tohumlu Bitkiler (Spermatophyta) Odunsu Taksonlar, II. Baskı, Karadeniz Teknik Ün. Basımevi, No: 167/19, ISBN 975-6983-00-0, Trabzon.